

PODSTAWY PROCESU KARNEGO

Uczestnicy postępowania karnego.

Prawa oskarżonego (podejrzanego) w toku

procesu karnego.

Prawo do obrony.

Obróńca.

Uczestnicy procesu karnego

Uczestnik procesu-
osoba biorąca udział
w postępowaniu
karnym w roli
określonej przez
przepisy prawa.

ORGANY PROCESOWE

STRONY PROCESOWE

PRZEDSTAWICIELE PROCESOWI
STRON

PRZEDSTAWICIEL SPOŁECZNY

OSOBOWE ŹRÓDŁA DOWODOWE

POMOCNICY ORGANÓW
PROCESOWYCH

Organ procesowy - uczestnik postępowania, organ państwowy o strukturze organizacyjnej określonej przez przepisy prawa oraz wyposażony przez te przepisy w określone uprawnienia i obowiązki.

Sąd jako organ postępowania karnego

- **Centralne miejsce sądu w procesie karnym**, który m.in. **rozstrzyga o odpowiedzialności karnej oskarżonego** oraz dokonuje wielu innych czynności związanych z zagwarantowaniem praw i wolności uczestników postępowania.
- **Prawo do sądu** to jedno z podstawowych praw człowieka, które jest zagwarantowane nie tylko na gruncie konstytucyjnym, ale także konwencyjnym (art. 6 EKPCz, art. 14 MPPOiP, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).

Prawo do sądu

Art. 45 § 1 Konstytucji RP

Każdy ma prawo do
sprawiedliwego i jawnego
rozpatrzenia sprawy bez
nieuzasadnionej zwłoki przez
**właściwy, niezależny, bezstronny i
niezawisły sąd.**

- **Art. 173 Konstytucji RP**

Sądy i Trybunały są władzą **odrębną i niezależną** od innych władz.

- **Art. 178 ust. 1 Konstytucji RP**

Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są **niezawisli** i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom.

- **Art. 175 ust. 1 Konstytucji RP**

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, **sądy powszechne**, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.

- **Art. 177 Konstytucji RP**

Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów.

Sądy powszechne

Rejonowe

Okręgowe

Apelacyjne

Właściwość sądu

Właściwość sądu- obowiązek i zarazem uprawnienie sądu do dokonania określonej czynności procesowej lub zespołu czynności procesowych.

- Właściwość rzeczowa
- Właściwość miejscowa
- Właściwość funkcjonalna
- Właściwość z delegacji
- Właściwość z łączności spraw

Wyłączenie sędziego

- Zasada **obiektywizmu**
- art. 40 k.p.k. → wyłączenie **z mocy prawa**; *iudex inhabilis*.
- art. 41 k.p.k. → **na wniosek**; *iudex suspectus*.
- art. 42 k.p.k. → procedura wyłączenia sędziego

Instytucja wyłączenia sędziego

Służy zapewnieniu bezstronności sądu, w sytuacjach określonych w kpk:

1. Wyłączenie z mocy prawa:

- np. sprawa dotyczy sędziego bezpośrednio, jest małżonkiem strony, był świadkiem czynu, objętego postępowaniem.

2. Wyłączenie na wniosek:

- Sędziego lub strony- gdy zachodzą okoliczności, które mogłyby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie.

Prokurator

Organ
postępowania
przygotowawczego

Rzecznik interesu
społecznego

Oskarżyciel
publiczny

Prokurator

- Jako **organ** postępowania przygotowawczego - prokurator jest przede wszystkim *dominus litis* tego etapu procesu i występuje jako organ kierowniczy postępowania przygotowawczego i z tego względu ustawa wyposaża go w szereg kompetencji.
- **Oskarżyciel publiczny** jest stroną postępowania, która nie reprezentuje w nim swojego prywatnego interesu, ale interes publiczny, który z uwagi na rozdział kompetencji między organami państwowymi staje się jakby „własnym” interesem prawnym oskarżyciela
- **Rzecznik interesu społecznego**- to pewna kategoria pośrednia między stronami, a przedstawicielami procesowymi stron. Podobnie jak strona, dysponuje on przewidzianą przez prawo sumą uprawnień do procesowej obrony interesów, która to tworzy swoistą rolę procesową. Nie jest to jego własny interes, ale zawsze jest z nim w odpowiedni sposób związany.

Organy procesowe w poszczególnych stadiach procesu

Zależnie od stadium procesu rozróżniamy:

- 1) organy postępowania przygotowawczego;
- 2) organy postępowania głównego i odwoławczego;
- 3) organy postępowania wykonawczego.

Organy prowadzące i nadzorujące

- **Organy prowadzące** są to organy państwowe, które same przeprowadzają czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym, choćby zakres tych czynności był ściśle ograniczony.
- **Organem nadzorującym** jest organ, który w zasadzie nie przeprowadza postępowania bezpośrednio, lecz czuwa nad zgodnością postępowania z prawem i dba o jego sprawność

Organy postępowania przygotowawczego

- **Śledztwo prowadzi:**
 - **prokurator** (art. 311 § 1 k.p.k.);
 - **Policja**, jeżeli prokurator powierzy jej prowadzenie śledztwa w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności (art. 311 § 2 k.p.k.);
 - **Straż Graniczna, ABW, Służba Celna, CBA, Żandarmeria Wojskowa** oraz inne przewidziane w przepisach szczególnych, np. Państwowa Straż Łowiecka (art. 312 pkt 1 i 2 k.p.k.).

Organy postępowania przygotowawczego

- **Dochodzenie** prowadzi:
 - **Policja**, która jest klasycznym organem dochodzenia (art. 325a § 1 k.p.k.),
 - **prokurator**, jeżeli ze względu na wagę lub złożoność sprawy tak postanowi (art. 325a § 1 *in fine*),
 - **organy Straży Granicznej, CBA, ABW** w sprawach należących do ich właściwości,
 - **finansowe organy dochodzenia** w zakresie ich właściwości,
 - inne uprawnione organy, np. organy Inspekcji Handlowej, funkcjonariusze Straży Leśnej, etc.

Organy postępowania przygotowawczego

- Organami nadzorującymi postępowanie przygotowawcze są:
 - prokurator, którego zakres uprawnień w dziedzinie nadzoru określają art. 311 § 6 oraz art. 326-328 k.p.k.;
 - sąd, któremu k.p.k. zastrzega:
 - wyłączność niektórych decyzji,
 - rozpoznawanie zażalenia na niektóre postanowienia prokuratora,
 - upoważnia do niektórych czynności dowodowych.

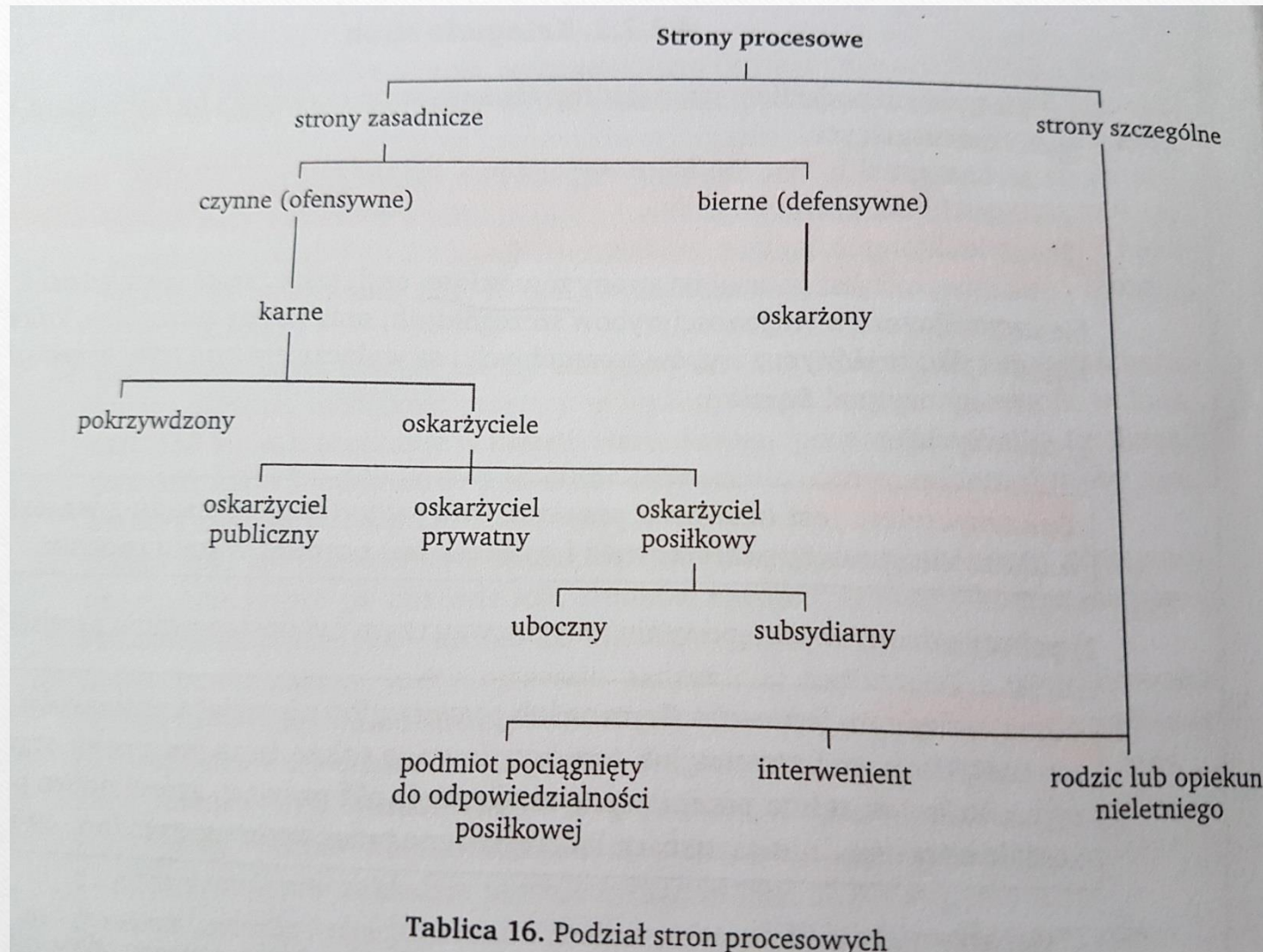
Organy postępowania sądowego

- **Organy postępowania jurysdykcyjnego:**
 - sąd w znaczeniu składu orzekającego,
 - przewodniczący rozprawy (składu orzekającego) lub prowadzący posiedzenie pojednawcze,
 - prezes sądu (przewodniczący wydziału), który nie działa tylko jako organ administracyjny w sądzie, ale i wykonuje wiele czynności procesowych, z reguły bardzo istotnych w procesie, przesądzających o jego dalszym toku.

Strony procesowe

- **Strona postępowania** - uczestnik procesu działający w postępowaniu karnym we własnym imieniu, posiadający **interes prawny** w określonym rozstrzygnięciu w przedmiocie procesu.

Strony procesowe

Tablica 16. Podział stron procesowych

Strony procesowe

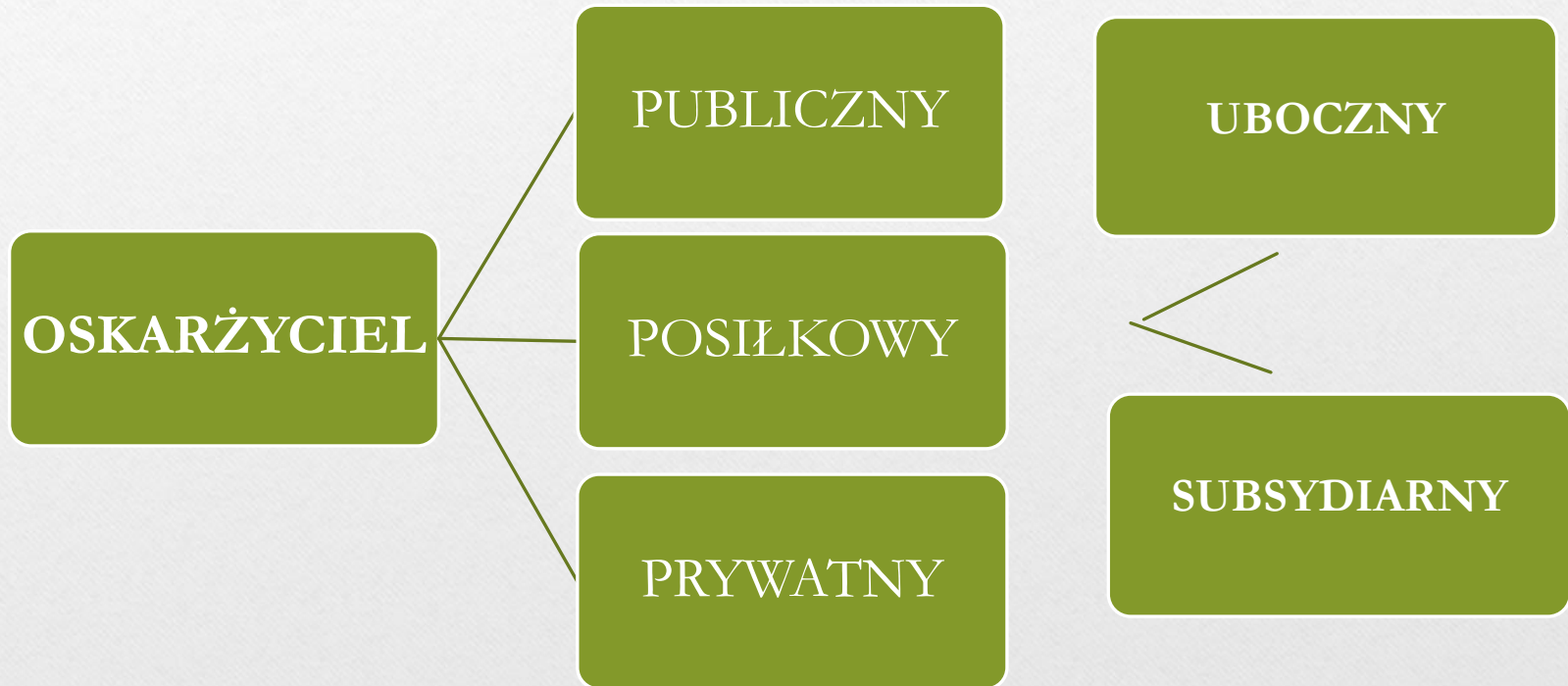
POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

- pokrzywdzony
- podejrzany

POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO

- Oskarżyciel publiczny, posiłkowy, prywatny
- oskarżony

Strony procesowe

Strony procesowe

- **Oskarżyciel publiczny** - organ państwowy wnoszący i popierający oskarżenie w sprawach o przestępstwa publicznoskargowe.
- Najczęściej **prokurator** → art. 45 § 1 k.p.k.
- Nieprokuratorscy oskarżyciele publiczni → art. 45 § 2 k.p.k., np. organy Inspekcji Handlowej, Straży Granicznej, strażnicy leśni.
- Podstawowym obowiązkiem oskarżyciela publicznego jest **wniesienie i popieranie aktu oskarżenia** przed sądem o czyn ścigany z urzędu → art. 10 § 1 k.p.k. (zasada **legalizmu**).

Strony bierne

Stronami biernymi są: **oskarżony** (art. 71 – 81 k.p.k.) i **skazany** (k.k.w.).

Pojęcie oskarżonego występuje w trzech znaczeniach (art. 71 § 1-2 k.p.k.):

1) **ściśłym** – wówczas oskarżonym jest osoba, przeciwko której wniesiono akt oskarżenia, a także osoba, co do której prokurator złożył wniosek o warunkowe umorzenie postępowania;

2) **szerszym** – wówczas za oskarżonego uznaje się nie tylko oskarżonego w sensie ścisłym, ale również podejrzanego, czyli osobę, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego;

3) **najszerszym** – obejmuje także **osobę podejrzaną** (tzw. faktycznie podejrzanego), czyli osobę, w stosunku do której podjęto w postępowaniu przygotowawczym pewne czynności procesowe (np. art. 219, 237 § 4, 243, 244, 308 k.p.k.) wskazujące, że traktuje się ją jak podejrzanego, choć nie wydano jeszcze postanowienia o przedstawieniu zarzutów lub nie przystąpiono do przesłuchania w charakterze podejrzanego.

Skazany to osoba, w stosunku do której wydano prawomocny wyrok skazujący. Oskarżony „przekształca się” w skazanego z chwilą uprawomocnienia się wyroku skazującego.

Strony bierne

- **Oskarżony**- osoba, przeciwko której wniesiono **oskarżenie do sądu**, a także osoba, co do której prokurator złożył **wniosek o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy** (art. 335 § 1 k.p.k.) lub **wniosek o warunkowe umorzenie postępowania** (art. 71 § 2 k.p.k.).
- Pojęcie oskarżenia obejmuje oskarżenie publiczne, oskarżenie subsydiarne i prywatne.

Prawa oskarżonego

- Możliwość składania wniosków dowodowych,
- Możliwość zaskarżania decyzji procesowych
- składać wnioski i inne oświadczenia na piśmie albo ustnie do protokołu,
- zadawać pytania osobie przesłuchiwanej,
- składać wyjaśnienia – może jednak bez podania powodów odmówić odpowiedzi na poszczególne pytania lub odmówić składania wyjaśnień, o czym należy go pouczyć,
- składać wyjaśnienia dotyczące każdego dowodu,
- złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu,
- przeglądać sądowe akta sprawy w toku postępowania i sporządzać z nich odpisy,
- żądać od Skarbu Państwa odszkodowania za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę:
- wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary, której nie powinien być ponieść,
- w związku z zastosowaniem środka zabezpieczającego,
- w wypadku niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania lub zatrzymania.

Obowiązki oskarżonego

- Oskarżony **nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności**, ani obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść (art. 74 § 1 k.p.k.).
- Pomimo to, oskarżony obowiązany jest znosić **pewne działania organów postępowania**. Oskarżony jest obowiązany poddać się:
 1. oględzinom zewnętrznym ciała oraz innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała; wolno także w szczególności od oskarżonego pobrać odciski, fotografować go oraz okazać w celach rozpoznawczych innym osobom,
 2. badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele, z wyjątkiem chirurgicznych, pod warunkiem, że dokonywane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu oskarżonego, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne; w szczególności oskarżony jest obowiązany przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu z zastrzeżeniem pkt 3,
 3. pobraniu przez funkcjonariusza Policji wymazu ze śluzówki policzków, jeżeli jest to nieodzowne i nie zachodzi obawa, że zagrażałoby to zdrowiu oskarżonego lub innych osób (art. 74 § 2 k.p.k.).

Obowiązki oskarżonego

- **Obowiązek stawiennictwa** na każde wezwanie (art. 75 § 1 k.p.k.)
- **Obowiązek zawiadamiania o każdej zmianie swojego miejsca zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni**, w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie, jak również o każdej zmianie danych umożliwiających kontaktowanie się, wskazanych w art. 213 § 1 k.p.k., o których wie, że są znane organowi prowadzącemu postępowanie.

Odmowa poddania się czynnościom może skutkować zatrzymaniem i przymusowym doprowadzeniem oskarżonego, nawet z zastosowaniem siły fizycznej lub środków technicznych służących obezwładnieniu, w zakresie niezbędnym do wykonania danej czynności (art. 75 § 3a k.p.k.).

Nieusprawiedliwione niestawiennictwo może skutkować jego zatrzymaniem i przymusowym doprowadzeniem do organu wzywającego.

Podejrzany

Osoba, co do której wydano **postanowienie o przedstawieniu zarzutów**, albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do **przesłuchania w charakterze podejrzanego**

Osoba podejrzana

osoba, co do której organy posiadają informacje typujące ją na sprawcę przestępstwa i wobec której kierują postępowanie, pomimo że nie postawiono jej żadnych zarzutów. Osoba podejrzana nie posiada statusu strony, ale przysługują jej nieliczne uprawnienia

**PRZEDSTAWIENIE
ZARZUTÓW – ART.
313**

**WNIESIENIE DO SĄDU
OSKARŻENIA/WNIOSKU O
WARUNKOWE UMORZENIE**

osoba
podejrzana

podejrzany

oskarżony

Osoba podejrzana to tzw. faktycznie podejrzany, czyli osoba w stosunku do której podjęto w postępowaniu przygotowawczym określone czynności procesowe (art. 219, 237 § 4, art. 243, 244, 308), ale nie zostały jej przedstawione zarzuty. Osoba podejrzana to osoba znajdująca się „w kręgu zainteresowania” organów postępowania.

art. 71 § 1 – podejrzany to osoba, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo bez wydania takiego postanowienia przesłuchano w charakterze podejrzanego

art. 71 § 2 – oskarżony to osoba, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osoba, co do której prokurator złożył wniosek o warunkowe umorzenie postępowania albo wniosek w trybie art. 335 § 1 k.p.k.

**PODEJRZANY I OSOBA PODEJRZANA TO NIE
JEST TO SAMO!!!**

Pokrzywdzony

- Osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

Pokrzywdzony

- Za pokrzywdzonego uważa się także **zakład ubezpieczeń** w zakresie w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia (art. 49 § 3 k.p.k.).
- Prawa pokrzywdzonego mogą zaś wykonywać:
 1. **organy Państwowej Inspekcji Pracy**, w sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art. 218-221 oraz w art. 225 § 2 k.k., jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania (art. 49 § 3a k.p.k.),
 2. **organy kontroli państwowej** w sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 49 § 2 k.p.k., jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, ale jedynie wówczas gdy organy kontroli państwowej w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

Pokrzywdzony

- Posiada status strony postępowania przygotowawczego i ze względu na to przysługuje mu szereg uprawnień na tym etapie postępowania, o czym jest pouczany przed pierwszym przesłuchaniem
- Przykładowe uprawnienia:
 - składanie wniosków o dokonanie czynności śledztwa,
 - korzystania z pomocy pełnomocnika,
 - wyrażenie zgody na skierowanie sprawy do mediacji,
 - złożenie zażalenia na odmowę wszczęcia śledztwa lub dochodzenia oraz na umorzenie postępowania przygotowawczego.
- Zob. art. 300 § 2 k.p.k.

Uprawnienia pokrzywdzonego

- Jeżeli pokrzywdzony złoży oświadczenie o występowaniu w roli oskarżyciela posiłkowego, przysługują mu uprawnienia strony.
- Jeżeli nie złoży takiego oświadczenia, w postępowaniu sądowym przysługują mu uprawnienia do:

 1. udziału w posiedzeniu w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania (art. 341 § 1 k.p.k.),
 2. udziału w posiedzeniu w przedmiocie skazania bez przeprowadzania rozprawy w wyniku złożenia wniosku w trybie art. 335 § 1 k.p.k. oraz aktu oskarżenia wraz z wnioskiem w trybie art. 335 § 2 k.p.k. (art. 343 § 5 k.p.k.),
 3. udział w posiedzeniu w przedmiocie wniosku oskarżonego skierowanego w trybie art. 338a k.p.k. (art. 343a § 2 k.p.k. w zw. z art. 343 § 5 k.p.k.),
 4. sprzeciwienia się wnioskowi o skazanie bez przeprowadzania rozprawy (art. 343 § 2 k.p.k.),
 5. udział w rozprawie, jeżeli się stawi i pozostawania na sali rozpraw, choćby miał składać zeznania jako świadek (art. 384 § 2 k.p.k.),
 6. sprzeciwienia się wnioskowi o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej (art. 387 § 2 k.p.k.),
 7. wniesienia apelacji od wyroku warunkowo umarzającego postępowanie (art. 444 k.p.k.).

Oskarżyciel posiłkowy

- **Oskarżyciel posiłkowy** - pokrzywdzony działający jako strona **obok** lub **zamiast** oskarżyciela publicznego w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego.
- **Oskarżyciel posiłkowy uboczny** - pokrzywdzony, który w toku postępowania sądowego występuje jako strona obok oskarżyciela publicznego (art. 53 k.p.k.)
- **Oskarżyciel posiłkowy subsydiarny** - pokrzywdzony kierujący do sądu subsydiarny akt oskarżenia w sytuacji, gdy dwukrotnie umorzono postępowanie przygotowawcze w jego sprawie na skutek złożonego przez niego zażalenia albo gdy dwukrotnie odmówiono w niej wszczęcia postępowania (art. 55 k.p.k.)

Oskarżyciel posiłkowy

UBOCZNY

- Złożenie **oświadczenia**, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego.
- Termin: **do czasu rozpoczęcia przewodu** sądowego na pierwszej rozprawie głównej.
- **Cofnięcie** aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego → złożenie oświadczenia w terminie **14 dni od powiadomienia** go o cofnięciu (art. 54 § 2 k.p.k.)

SUBSYDIARNY

- **Dwukrotne uzyskanie decyzji** o umorzeniu postępowania przygotowawczego (lub o odmowie wszczęcia). Zaskarżenie drugiej decyzji do prokuratora nadzrędnego, który utrzymuje ją w mocy **NOWELIZACJA**
- Termin: **miesiąc od doręczenia** zawiadomienia o postanowieniu prokuratora nadzrędnego o utrzymaniu w mocy zaskarżonego postanowienia
- **Przymus adwokacko-radcowski** → sporządzenie i podpisanie subsydiarnego aktu oskarżenia przez profesjonalnego reprezentanta procesowego (art. 55 § 2 k.p.k.).

wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego
(art. 322 k.p.k.)

złożenie zażalenia przez pokrzywdzonego na postanowienie o umorzeniu postępowania przygotowawczego do sądu właściwego do rozpoznania sprawy
(art. 306 par. 1a k.p.k. w zw. z art. 465 par. 2 k.p.k.)

uchylenie zaskarżonego postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego przez sąd i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania ze wskazaniem powodów uchylenia (art. 330 par. 1 k.p.k.)

przeprowadzenie postępowania zgodnie ze wskazaniem sądu co do okoliczności, które należy wyjaśnić i czynności, które należy przeprowadzić (art. 330 par. 1 k.p.k.)

ponowne wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania w braku podstaw do wniesienia aktu oskarżenia z pouczeniem co do możliwości wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia
(art. 330 par. 2 zd. 1)

wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego
(art. 330 par. 2 zd. 2 k.p.k. i art. 55 par. 1 k.p.k.)

Zaskarżenie do
prokuratora
nadrzędnego!
Utrzymuje w mocy

Oskarżyciel prywatny

- **Oskarżyciel prywatny** - pokrzywdzony, który wnosi i popiera oskarżenie o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego.
- Art. 59 § 1 k.p.k.
- Odrębny tryb postępowania: art. 485-499 k.p.k.

Tryb prywatnoskargowy

Obecnie temu trybowi postępowania podlegają:

- 1) Zniesławienie (art. 212 § 4 k.k.),
- 2) Zniewaga (art. 216 § 5 k.k.),
- 3) Naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 § 3 k.k.),
- 4) Naruszenie narządów ciała lub rozstrój zdrowia, trwające nie dłużej niż 7 dni, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą (art. 157 § 2 i 4 k.k.),
- 5) Nieumyślne uszkodzenie ciała inne niż powodujące ciężki uszczerbek na zdrowiu, trwające nie dłużej niż 7 dni, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą (art. 157 § 3 i 4 k.k.).

Tryb prywatnoskargowy

- Zakres przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego jest podyktowany **szczególnym rodzajem dóbr prawnych o ściśle osobistym charakterze.**
- **Karalność jest uzależniona od woli dysponenta** danego dobra i leży przede wszystkim w jego interesie, a tylko pośrednio w interesie społecznym.
- Jeżeli **prokurator zauważy interes społeczny** w ściganiu takich przestępstw z urzędu, może wszcząć postępowanie lub wstąpić do postępowania już wszczętego → **art. 60 k.p.k.**

REPREZENTANCI STRON PROCESOWYCH

Osoby działające za stronę i w jej imieniu na mocy odpowiedniego tytułu prawnego.

- Reprezentanci stron procesowych to:
1. obrońcy
 2. pełnomocnicy
 3. przedstawiciele ustawowi
1. pełnomocnictwo udzielone przez stronę lub jej przedstawiciela ustawowego
 2. zarządzenie prezesa sądu, referendarza sądowego, (np. art. 81, 378),
 3. postanowienie sądu (por. 387)
 4. przepis ustawy

Przedstawiciele procesowi stron

- **Obrońca** - przedstawiciel procesowy **oskarżonego**, reprezentujący go w toku postępowania karnego i działający w jego imieniu i na jego rzecz; obrońcą może być jedynie adwokat lub radca prawny.
- **Pełnomocnik** -reprezentant procesowy (radca prawny lub adwokat) **strony innej niż oskarżony** (np. pokrzywdzonego), a także **osoby niebędącej stroną** (np. świadka).
- **Przedstawiciele ustawowi**

Przedstawiciele procesowi stron

OBROŃCA

- Art. 83 k.p.k.
- obrońcę ustanawia **oskarżony!**
- Do czasu ustanowienia obrońcy przez **oskarżonego pozbawionego wolności**, obrońcę może ustanowić **inna osoba**, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego.

Przedstawiciele procesowi stron

- **Obróńca może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść oskarżonego**(art. 86 § 1 k.p.k.).

- **Udział obrońcy w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim oskarżonego** (art. 86 § 2 k.p.k.).
- **Obróńca może bronić kilku oskarżonych, jeżeli ich interesy nie pozostają w sprzeczności** (art. 85 § 1 k.p.k.).
- **W razie rażącego naruszenia przez obrońcę jego obowiązków procesowych** sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym właściwą **okręgową radę adwokacką** (art. 20 § 1 k.p.k.).

OBROŃCA

Prawo do obrony w znaczeniu formalnym to prawo do korzystania z pomocy obrońcy.

Ze względu na rodzaj tytułu do obrony, obrońcy mogą być:

- - obrona **z wyboru** – tytułem prawnym jest upoważnienie do obrony udzielone adwokatowi (radcy prawnemu) przez oskarżonego lub jego przedstawiciela ustawowego
- - obrona **z urzędu** – tytułem prawnym jest zarządzenie prezesa sądu (referendarza sądowego)

Ze względu na obowiązek posiadania obrońcy:

- obrona **obligatoryjna** – oskarżony musi mieć obrońcę w sytuacjach wskazanych w ustawie (art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80)
- obrona **fakultatywna** – oskarżony sam podejmuje decyzję czy chce korzystać z pomocy obrońcy

- **Obrońca z wyboru / z urzędu,**
- Oskarżony ustanawia obrońcę na podstawie upoważnienia do obrony,
- Obrońcę z urzędu prezes sądy lub referendarz sądowy wyznacza z listy obrońców; przyznanie obrońcy z urzędu wymaga wykazania, że oskarżony nie jest w stanie ponieść kosztów działania pełnomocnika bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (tzw. prawo ubogich),
- Obowiązek podejmowania czynności procesowych **(wyłącznie na korzyść klienta)** aż do prawomocnego zakończenia postępowania, obowiązek sporządzenia apelacji, gdy domaga się tego oskarżony,
- **Możliwość udzielenia substytucji**

OBROŃCA Z WYBORU

- obrońcę ustanawia oskarżony, ewentualnie przedstawiciel ustawowy.
- Do czasu ustanowienia obrońcy przez oskarżonego pozbawionego wolności, obrońcę może ustanowić inna osoba, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego → tzw. zastępcze upoważnienie do obrony.
- Upoważnienie do obrony może być udzielone **na piśmie** albo przez **oświadczenie do protokołu** organu prowadzącego postępowanie karne.
- Zakres działania - art. 84 § 1 – Ustanowienie obrońcy lub wyznaczenie obrońcy z urzędu **uprawnia** go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli nie zawiera ograniczeń.

OBRONCA Z URZĘDU

- § 1. **Oskarżony**, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, **jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.**
- §1a. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli oskarżony żąda wyznaczenia obrońcy z urzędu **w celu dokonania określonej czynności procesowej.**
- § 2. Sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Na postanowienie o cofnięciu wyznaczenia obrońcy przysługuje zażalenie do innego równorzędnego składu tego sądu.

OBRONA OBLIGATORYJNA

Przesłanki obrony obligatoryjnej zachodzą, gdy oskarżony (podejrzany):

- ▶ nie ukończył 18 lat,
- ▶ jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- ▶ zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności w czasie popełnienia czynu (*tempore criminis*),
- ▶ zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny,
- ▶ jest oskarżony o zbrodnię w postępowaniu przed sądem okręgowym.

Oskarżony musi mieć obrońcę także wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Obrona obligatoryjna

Od reguły, że oskarżony samodzielnie decyduje, czy chce bronić się samodzielnie czy korzystać z pomocy obrońcy, kpk wprowadza wyjątek w postaci obrony obligatoryjnej. W sytuacjach wskazanych w art. 79 i 80 oskarżony **musi** mieć obrońcę. Jeżeli nie ma obrońcy z wyboru, prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu.

obrona
obligatoryjna

ze względów
podmiotowych

okoliczności
dotyczące
oskarżonego
wskazane w art. 79

§ 1 i 2

ze względów
przedmiotowych

waga zarzutów,
jakie ciążą na
oskarżonym – art.
80

Zasada prawa do obrony

- **Zasada prawa do obrony**- dyrektywa, w myśl której oskarżony ma prawo bronić swoich interesów w procesie i korzystać z pomocy obrońcy.
- art. 42 ust. 2 Konstytucji
- Art. 6 k.p.k.
- Art. 6 ust. 3 lit. c EKPCz

Zasada prawa do obrony

- Na prawo do obrony składa się zespół uprawnień procesowych pozwalających dokonać czynności zmierzających do odparcia oskarżenia lub złagodzenia odpowiedzialności.
- Art. 6 k.p.k. zapewnia prawo do obrony w znaczeniu materialnym i formalnym, prawo do zachowania biernego oraz aktywnego.

Zasada prawa do obrony

OBRONA FORMALNA

OBRONA MATERIALNA

podejmowanie przez jakąkolwiek osobę wszelkich czynności procesowych w celu ochrony interesów oskarżonego w procesie.

- Art. 74 § 1 k.p.k.

korzystanie z pomocy obrońcy przez oskarżonego

- Uprawnienie do wyboru obrońcy (art. 83 § 1 k.p.k.)
- Uprawnienie do korzystania z pomocy obrońcy z urzędu (art. 78-81 k.p.k.)
- Obrona obligatoryjna (art. 79, 80, 451, 548 k.p.k.).

PEŁNOMOCNIK

- Reprezentant procesowy strony innej niż oskarżony (np. pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego), a także osoby nie będącej stroną (np. świadka),
- Może nim być adwokat lub radca prawny,
- Odpowiednie stosowanie przepisów o obrońcy,
- Może być wyznaczony z urzędu pod warunkiem wykazania, że wnioskodawca nie jest w stanie ponieść kosztów działania pełnomocnika bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny,
- Działa wyłącznie w granicach swego umocowania i nie jest ograniczony kierunkiem podejmowanych czynności.

OBROŃCA A PEŁNOMOCNIK

- Pełnomocnik i obrońca mają **różną pozycję procesową**.
- Zaniedbania obrońcy nie mogą negatywnie oddziaływać na oskarżonego. Natomiast strona inna niż oskarżony ponosi ujemne konsekwencje nierzetelnego zachowania pełnomocnika.
- Por. zwłaszcza uchwała SN z 1 października 2013 r., I KZP 6/13